

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΙΑΤΕΤΑΓΜΕΝΩΝ ΝΗΣΤΕΙΩΝ*

ΥΠΟ
ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑ(†)
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ

Ἡ νηστεία εἶναι διάταξις τῆς Ἐκκλησίας ὑποχρεοῦσα τὸν χριστιανὸν νὰ τηρῇ αὐτὴν καθ' ἃς ἡμέρας αὕτη διατάσσει. Περὶ νηστείας ὁ Σωτὴρ διδάσκει λέγων· «σὺ δὲ νηστεύων ἀλειψαί σου τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι· ὅπως μὴ φανῆς τοῖς ἀνθρώποις νηστεύων, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ ὁ Πατὴρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ»¹. Ἐκ τῶν διδασκομένων τῷ Σωτῆρι μανθάνομεν, α) ὅτι ἡ νηστεία εἶναι εὐάρεστος τῷ Θεῷ καὶ β) ὅτι ὁ νηστεύων πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ νοός του καὶ τῆς καρδίας του πρὸς τὸν Θεὸν λήφεται παρὰ Θεοῦ τοῦ

* Ἐπιμελεία Ἀρχιμ. Τίτου Ματθαίου.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ:

Ἀρξάμενοι τῆς ἐπιμελείας τῆς ἐκδόσεως τῶν καταλοίπων χειρογράφων τοῦ ἀοιδίμου Νεκταρίου Κεφαλᾶ († 1920), Μητροπολίτου Πενταπόλεως καὶ κτίτορος τῆς ἐν Αἰγίνῃ ἱερᾶς μονῆς Ἁγίας Τριάδος, μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς θείας λειτουργίας τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου (τόμος ΚΣΤ, τεύχει α', σελ. 14 - 36), τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκ χειρογράφου κώδικος τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας ἀντιγραφείσης, δημοσιεύομεν «ἱστορικὴν τούτου μελέτην περὶ τῶν διατεταγμένων νηστειῶν», τὴν ὁποίαν συνέταξε τῷ 1905, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς πρώτης χειρογράφου σελίδος ταύτης, φερούσης συνάμα ἐκτὸς τοῦ τίτλου τῆς ἐν λόγῳ μελέτης τὴν ἰδιόχειρον αὐτοῦ ὑπογραφὴν, ὡς καὶ τὴν χρονολογίαν τῆς συντάξεως αὐτῆς. Ἡ ἰδιόχειρος τούτου ὑπογραφὴ φέρεται καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ τῆς μελέτης ταύτης σελίδι, ἐν ἀρχικῇ δὲ ὑποσημειώσει ὑπεδήλου τὸν σκοπὸν τῆς συντάξεως αὐτῆς διὰ τῶν ἐξῆς· «ἡ μελέτη ἡμῶν αὕτη ἔχει ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα, ἐγγράφη δὲ πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἀρνούμενων τὸ κῦρος, τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν ἐκ ταύτης πνευματικὴν ὠφέλειαν». Ὡς εἰκόσ, τὴν μελέτην ταύτην συνέταξε, καθ' ὃν χρόνον διηύθυνε τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ῥιζάρειον Σχολήν, χάριτι τῆς ὁποίας ἄλλως τε ἐχρησιμοποίησεν².

Ἀρχιμ. Τίτος Ματθαίου

1. Ματθ. 5, 17 - 18.

2. Ἰδὲ Ἀρχιμ. Τίτου Ματθαίου, Βίος καὶ πολιτεία οἴου Νεκταρίου Κεφαλᾶ, Μητροπολίτου Πενταπόλεως ἐν τῷ τόμῳ «Ὁ ὄσιος Νεκτᾶριος Κεφαλᾶς», Ἀθήνα 1955, σελ. 25 - 64.

δαφιλεστάτου παροχέως τῶν θείων χαρίτων τῆς ἀφοσιώσεώς του τὴν ἀνταπόδοσιν.

Τὴν νηστείαν ἐτήρουν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι. Ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων ἀναγινώσκομεν «λειτουροῦντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ καὶ νηστευόντων εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον»¹, καὶ αὐθις «τότε νηστεύσαντες καὶ προσευξάμενοι καὶ ἐπιθέντες τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἀπέλυσαν»² καὶ ἐν ἐτέρῳ κεφαλαίῳ ἀναγινώσκομεν «χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς κατ' ἐκκλησίαν πρεσβυτέρους, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ»³.

Ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἡ νηστεία συνιστᾶται ὡς προπαρασκευαστικὸν μέσον τοῦ νοῦς καὶ τῆς καρδίας πρὸς θείαν λατρείαν, πρὸς ἐκτενῆ προσευχὴν, πρὸς ἀνύψωσιν ἐκ τῶν γῆινων καὶ πρὸς ἀποπνευμάτωσιν. Ὁ Χρυσόστομος λέγει· «ἡ γὰρ νηστεία τὸ μὲν σῶμα κατατείνει καὶ χαλινοῖ τὰ ἄτακτα σκιρτήματα καὶ τὴν ψυχὴν διανυγεστέραν ἐργάζεται καὶ στεροῖ καὶ μετάρσιον καὶ κούφην ποιεῖ· ὅσῳ γὰρ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται».

Ἡ νηστεία διετάσσετο καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ ἡσκειτο παρὰ τῶν Ἰουδαίων. Ἐν Λευιτικῷ ὁ Θεὸς διατάσσει τοὺς Ἰουδαίους, ἵνα τὴν δεκάτην τοῦ ἐβδόμου μηνὸς ταπεινώσῃ τὰς ψυχὰς αὐτῶν⁴ καὶ αὐθις· «καὶ θέλετε ταπεινώσει τὰς ψυχὰς σας τὴν ἐνάτην τοῦ μηνὸς τὸ ἑσπέρας· ἀπὸ ἑσπέρας ἕως ἑσπέρας»⁵, ἥτοι θέλουσι νηστεύει ἀπὸ ἑσπέρας ἕως ἑσπέρας. Τὴν νηστείαν ταύτην οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐτήρουν, καθὼς διατυποῦται, ἥτοι δὲν ἐνήστευον ἐπὶ 24ας ὥρας, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὰς ἡμερινὰς ὥρας ἐνήστευον· κατὰ δὲ τὰς νυκτερινὰς ἥσθιον⁶.

Ἡ νηστεία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡσκειτο ὑπὸ τῶν χριστιανῶν μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος· ἡ νηστεία ἡ καθ' ἡμέραν ἅπαξ ἦν συνηθέστατη. Περὶ τῆς συνηθείας τῆς νηστείας ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ μαρτυρεῖ ὁ ἱερός Αὐγουστίνος λέγων ἐν τῷ *bemor eccl. f cc. 33* «*jejunia etiam prorsus incredibilia multas exercere didici, non quotidie semel, sub noctem, reficiendo corpus (quod est usqueduaque usitatisimum) sed continuum tridnum vel amplias saepissime sine cibo et potuducere. Negue hoc in viris tantum sed etiam in feminis etc.* ἥτοι «καὶ νηστείας δὲ ἀπυστεύτους σχεδὸν πολλὰς ποιεῖν ἐδίδαξα, οὐχὶ καθ' ἡμέραν ἅπαξ, ἐνισχυομένου

1. Πράξ. ιγ', 2.

2. ιγ', 3.

3. ιδ', 23.

4. Λευιτ. κγ', 27.

5. 32.

6. Σημ. τοῦ ἐπιμεληθέντος τῆς ἐκδόσεως τῆς μελέτης ταύτης. Ἡ Διδαχὴ τῶν Ἀποστόλων (τέλη τῆς α' ἐκρίδος) πρώτην φορὰν ἀναφέρει τὰς δύο τῆς ἐβδομάδος χριστιανικὰς νηστείας· «αἱ δὲ νηστεαὶ ὑμῶν μὴ ἕστωσαν μετὰ τῶν ὑποκριτῶν· νηστεύουσι γὰρ δευτέρῃ σαββάτῳ καὶ πέμπτῃ· ὑμεῖς δὲ νηστεύσατε τετράδα καὶ παρασκευῆν» (8,1). Βλέπ. Βασ. Στεφανίδου, Ἐκκλησι. Ἱστορία, Ἀθήναι 1948, σ. 48.

τὴν νύκτα τοῦ σώματος διὰ τροφῆς, (ὅπερ ἀείποτε συνηθέστατον), ἀλλὰ συνεχῆς τριήμερον, ἀλλὰ πλέον τούτου πλειστάκις ἄνευ τροφῆς καὶ ποτοῦ ἄγειν. Οὐ μόνον παρ' ἀνδράσι, ἀλλὰ καὶ παρὰ γυναίξιν ἔστιν ἰδεῖν οὕτω νηστεύοντας».

Ἡ συνήθης τοίνυν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ νηστεία ἦν τὸ ἄσιτον μὲν τὴν ἡμέραν διατελεῖν, ἐνισχύειν δὲ διὰ τροφῆς τὸ σῶμα τὸ ἐσπέρας μόνον. Τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἔκ τινος περικοπῆς τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου. Ὁ Εἰρηναῖος¹ λέγει «οὐδὲ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας (τοῦ Πάσχα) ἔστιν ἡ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εἶδους αὐτοῦ τῆς νηστείας. Οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ πλείονας, οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερινὰς τε καὶ νυκτερινὰς μετροῦσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν»². Ὁ Ρουφίνος λατῖνος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεύς, μεταφράζων τὸ χωρίον στίζει εἰς τὸ τεσσαράκοντα, ἦτοι «οἱ δὲ τεσσαράκοντα», ἵνα μεταβάλλῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ χωρίου καὶ νοηθῇ οἱ δὲ τεσσαράκοντα ἡμέρας· τὸ δὲ «ὥρας ἡμερινὰς τε καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσι τὴν ἡμέραν αὐτῶν» χωρίζει ὡς αὐτοτελῆ πρότασιν, ἵνα δηλωθῇ ὁ τρόπος τῆς νηστείας, ἦτοι ὅτι ἐνήστευον ἡμέραν καὶ νύκτα, μὴ καταλύοντες τὴν νύκτα. Ἄλλ' ἢ σύνταξις τοῦ χωρίου τοῦ Εἰρηναίου εἶναι φυσικωτέρα, ἐὰν στίξωμεν μετὰ τὰς ὥρας, καὶ νοήσωμεν τεσσαράκοντα ὥρας· τὸ δὲ ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς νοήσωμεν ὡς ὄρισμὸν τῶν ὥρῶν, νοήσωμεν δηλονότι συνεχῆ τὴν νηστείαν, μὴ διακοπτομένην κατὰ τὴν νύκτα, ἀλλὰ συνεχιζομένην μέχρι τῆς ἐπομένης πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὥρῶν 40· ἦτοι ἐνήστευον ἀπὸ τῆς Παρασκευῆς μέχρι τῆς ὥρας τῆς ἀναστάσεως ἦτοι ἀπὸ τοῦ σταυρωσίου Πάσχα μέχρι τοῦ ἀναστασίμου Πάσχα.

Ὁ Εἰρηναῖος αὐτόθι λέγει «καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία τῶν ἐπιτηρούντων οὐ νῦν ἐφ' ἡμῶν γεγονυῖα, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν, τῶν παρὰ τὸ ἀκριβές, ὡς εἰκός, κρατούντων τὴν καθ' ἀπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν εἰς τὸ μετέπειτα πεποιηκότων· καὶ οὐδὲν ἕλλαττον πάντες οὗτοι εἰρηνεύσαντες καὶ εἰρηνεύομεν πρὸς ἀλλήλους καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησιν». Ἐκ τῆς περικοπῆς ταύτης τοῦ Εἰρηναίου μανθάνομεν, ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἐνήστευον κατὰ τὴν τεσσαράκοστην πρὸ τοῦ Πάσχα, οἱ μὲν μίαν ἡμέραν, οἱ δὲ δύο, οἱ δὲ πλείονας, οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας· ἐτέλουν δὲ τὴν νηστείαν οὐχὶ καταλύοντες τὰς ἐσπέρας αὐτὴν, ἀλλ' ὀλόκληρον τὸ ἡμερονύκτιον, συμμετροῦντες τὴν ἡμέραν αὐτῶν εἰς ὥρας ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς. Ὁ Εἰρηναῖος ἐξηγεῖ τὸ εἶδος τῆς νηστείας, ὅπως δηλώσῃ, ὅτι αὕτη ἦτο πλήρης καὶ τελεία νηστεία (jejunium plenum). Κατὰ τὸν Τερτυλλιανὸν ἀφ' ἐσπέρας εἰς ἐσπέραν καὶ διακρίνη αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἡμινηστείας τῆς διαλυομένης κατὰ τὴν νύκτα³ ἢ διαρκούσης ἀφ' ἐσπέρας μέχρι

1. Παρ' Εὐσεβίῳ Ἐκκλησ. Ἱστορ. βιβλ. ε' κεφάλαιον 24.

2. Εἰρηναίου ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ρώμης Βίκτωρα, περὶ τὸ 192. Εὐσεβίου Ἐκκλησ. Ἱστορία 5,24,12.

3. Semijejunium Tertul. adver. psych. 13.

τῆς 1-3 μετὰ μεσηβριάν τῆς ἐπομένης, ἤτοι 18-20 ὥρας τὸ ἡμερονύκτιον ἢ ἐνήστευον ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου μέχρι τῆς ἐνάτης ἢ τῆς ἐσπέρας, μετὰ δὲ ταῦτα ἤσθιον, καὶ ἄλλοι ἄλλως ἐτέλουν. Οἱ δὲ λέγοντες, οἱ δὲ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐτέλουν τὴν νηστείαν, τοῦτο λέγουσι διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς στίξεως· διότι αἴρουν τὴν ἄνω στιγμὴν, τὴν μετὰ τὴν λέξιν τεσσαράκοντα καὶ ἀναγινώσκουσιν «οἱ δὲ τεσσαράκοντα ὥρας ἡμερινὰς καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσι τὴν νηστείαν αὐτῶν». ἐρμηνεύουσι δέ, ὅτι ἄλλοι ἐνήστευον τεσσαράκοντα ὥρας συνεχεῖς ἤτοι δύο ἡμέρας καὶ ἐνοῦσι τὰς ἀπὸ τοῦ σταυρωσίμου Πάσχα μέχρι τοῦ Πάσχα τῆς ἀναστάσεως· ἀλλ' ἡ ἐρμηνεία αὕτη εἶναι βεβιασμένη¹.

Ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης ἐν βιβλ. XXII περὶ τῶν πρὸ τοῦ Πάσχα νηστειῶν λέγει τὰ ἑξῆς· «Τὰς πρὸ τοῦ Πάσχα νηστείας, ἄλλως παρ' ἄλλοις φυλαττομένας ἔστιν εὐρεῖν. Οἱ μὲν γὰρ ἐν Ρώμῃ τρεῖς πρὸ τοῦ Πάσχα ἐβδομάδας πλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς συνημμένας νηστεύουσιν. Οἱ δὲ ἐν Ἰλλυριοῖς καὶ ὅλη τῇ Ἑλλάδι καὶ οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρὸ ἐβδομάδων ἕξ, τὴν πρὸ τοῦ Πάσχα νηστείαν νηστεύουσιν, τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζοντες· ἄλλοι δὲ πρὸ ἑπτὰ τῆς ἐορτῆς ἐβδομάδων τῆς νηστείας ἀρχόμενοι καὶ τρεῖς μόνως πενθημέρους ἐκ διαλειμμάτων νηστεύοντες, οὐδὲν ἤττον καὶ αὐτοὶ τεσσαρακοστὴν τὸν χρόνον τοῦτον καλοῦσιν· καὶ θαυμάσαι μοι ἔπεισι πῶς οὗτοι περὶ τὸν ἀριθμὸν διαφωνοῦντες τῶν ἡμερῶν, τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζουσιν· ἔστι δὲ εὐρεῖν οὐ μόνον περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποχὴν τῶν ἐδεσμάτων οὐχ ὁμοίαν ποιουμένους· οἱ μὲν γὰρ πάντῃ ἐμψύχων ἀπέχονται· οἱ δὲ τῶν ἐμψύχων ἰχθύς μόνους μεταλαμβάνουσι· τινὲς δὲ καὶ σὺν τοῖς ἰχθύσι καὶ τῶν πτηνῶν ἀπογεύονται, ἕξ ὕδατος καὶ αὐτὰ κατὰ τὸν Μωϋσέα γενέσθαι λέγοντες· οἱ δὲ καὶ ἀκροδρῦαν καὶ ὠῶν ἀπέχοντας, τιεὲς δὲ καὶ ξηροῦ ἄρτου μόνον μεταλαμβάνουσιν, ἄλλοι δὲ οὐδὲ τούτου· ἕτεροι δὲ ἄχρι ἐνάτης ὥρας νηστεύοντες, διάφορον ἔχουσι τὴν ἐστίαν· ἄλλως δὲ παρ' ἄλλοις φίλοις καὶ μυρίαί αἰτίαι τυγχάνουσι οὔσαι. Καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς περὶ τούτου ἔγγραφον ἔχει δεῖξαι παράγγελμα, δῆλον, ὡς καὶ περὶ τούτου τῇ ἐκάστου γνώμῃ καὶ προαιρέσει ἐπέτρεψαν οἱ Ἀπόστολοι, ἵνα ἕκαστος μὴ φόβω, μὴ ἕξ ἀνάγκης τὸ ἀγαθὸν κατεργάξῃτο».

Ὁ δὲ ἱστορικὸς Σωζόμενος ἐν βιβλ. κεφ. ιθ', ἱστορεῖ περὶ νηστείας τὰ ἑξῆς· «καὶ τὴν πρὸ ταύτης (τῆς ἀναστασίμου ἐορτῆς) δὲ καλουμένην τεσσαρακοστὴν, ἐν ἣ νηστεύει τὸ πλῆθος, οἱ μὲν ἕξ ἐβδομάδων ἡμερῶν λογίζονται, ὡς Ἰλλυριοὶ καὶ οἱ περὶ τὴν Δύσιν, Λιβύη τε καὶ πᾶσα Αἴγυπτος σὺν τοῖς Παλαιστίνιοις· οἱ δὲ ἑπτὰ, ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ τοῖς πέριξ ἔθνεσι, μέχρι Φοινίκων· ἄλλοι δὲ τρεῖς σποράδην ἐν ταῖς ἕξ ἢ ἑπτὰ νηστεύουσιν· οἱ δέ, ἅμα τρεῖς πρὸ τῆς ἐορτῆς συνάπτουσιν· οἱ δέ, δύο, ὡς οἱ τὰ τοῦ Μοντιανοῦ φρονοῦντες».

Ὅτι ὁμοῦς ὑπῆρχον ἄνθρωποι δύο μόνον ἡμέρας νηστεύοντες τὴν με-

1. Ἰδὲ Χρυσοστόμου Ἀρχ. Josephi Binchami T. VIII p. 177-182.

γάλην Παρασκευὴν καὶ τὸ μέγα Σάββατον, μαρτυρεῖται ὑπὸ πολλῶν Πατέρων. Διονύσιος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας σὺν τῇ κανονικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ λέγει· «μηδὲ τὰς ἕξ τῶν νηστειῶν ἡμέρας (τῆς μεγάλης ἑβδομάδος) ὁμοίως πάντες διαμένουσιν· ὅλλ' οἱ μὲν καὶ πάσας ὑπεριθέασι ἄσιτοι διατελοῦντες, οἱ δὲ δύο (ὑπεριθέντες), οἱ δὲ τρεῖς, οἱ δὲ τέσσαρας, οἱ δὲ οὐδὲ μίαν· οἱ δὲ τινες οὐχ ὅπως ὑπεριθέμενοι, ἀλλὰ μηδὲ νηστεύσαντες, ἢ καὶ τρυφήσαντες τὰς προαγούσας τέσσαρας, εἶτα ἐλθόντες ἐπὶ τὰς τελευταίας δύο καὶ μόνας ἡμέρας αὐτὰς ὑπεριθέντες τὴν τε Παρασκευὴν καὶ Σάββατον μέγα τε καὶ λαμπρὸν ποιεῖν νομίζουσιν ἄν μέχρι τῆς ἕω διαμεινώσιν»¹. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος² λέγει· «τὰς δὲ ἕξ ἡμέρας (τὰς πρὸ) τοῦ Πάσχα ἐν ξηροφαιῖα διατελοῦσι πάντες οἱ λαοί· φημὶ δὲ ἄρτω καὶ ἄλι καὶ ὕδατι τότε χρώμενοι πρὸς ἐσπέραν· ἀλλὰ καὶ οἱ σπουδαῖοι διπλᾶς καὶ τριπλᾶς καὶ τετραπλᾶς ὑπεριθύνονται, καὶ ὅλην τὴν ἑβδομάδα τινὲς ἄχρις ἀλεκτριῶνων κλαγγῆς τῆς Κυριακῆς ἐπιφωσκούσης».

Ἡ νηστεία τῆς μεγάλης ἑβδομάδος εὐρίσκεται ὡς διατάξεις ἐν ταῖς Ἀποστολικαῖς Διαταγαῖς βιβλ. ε' κεφ. ιγ', ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς· «ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Πάσχα νηστεύετε, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς Δευτέρας μέχρι τῆς Παρασκευῆς, καὶ τοῦ Σαββάτου, ἕξ ἡμέρας, μόνῳ χρώμενοι ἄρτω καὶ ἄλι καὶ λαχάνοις, καὶ ποτῷ ὕδατι· οἴνου δὲ καὶ κρεῶν ἀπέχεσθε ἐν ταύταις· ἡμέραι γάρ εἰσι πένθους καὶ οἶχ' ἑορτῆς· τὴν μὲν τοι Παρασκευὴν καὶ τὸ Σάββατον δλόκληρον νηστεύσατε, οἷς δύναμις πρόσεστι τοιαύτη, μηδενὸς γευόμενοι μέχρι ἀλεκτροφωνίαν νυκτός· εἰ δὲ τις ἀδυνατεῖ τὰς δύο συνάπτειν ὁμοῦ, φυλασσέσθω καὶ τὸ Σάββατον· λέγει γάρ που ὁ Κύριος περὶ Ἐαυτοῦ φάσκων· ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις· ἐν ταύταις οὖν ἤρθη ἀφ' ἡμῶν ὑπὸ τῶν ψευδωνύμων Ἰουδαίων, καὶ σταυρῶ πρόσεπάγη, καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη».

Ὁ δοίδιμος Νικόλ. Δαμαλᾶς ἐν τῇ περὶ νηστείας αὐτοῦ διατριβῇ «Καιροὶ φύλλον 396 καὶ ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν Εὐαγγελίων ἐρμηνεύων τὸ χωρίον «ὅταν ἀρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος νηστεύσουσιν» λέγει· «ἡ ῥῆσις αὕτη ἢ ἀναφερομένη εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ πάθους καὶ τῆς εἰς Ἄδου διατριβῆς τοῦ Σωτῆρος ἐξελήφθη ὑπὸ τινων, ὡς ἀναφερομένη εἰς τὸν πλήρη διωγμῶν καὶ θλίψεων βίον τῶν μαθητῶν μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ἡ ἐρμηνεία αὕτη δὲν εἶναι ἀποδεκτὴ». Καὶ τὸ κατὰ Μάρκον ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἐν κεφ. 15, 9 - 10 λέγει· «ἐκείνη πορευθεῖσα ἀπήγγειλε τοῖς μετ' αὐτοῦ γενομένοις πενθοῦσι καὶ κλαίουσιν», ἀναιρεῖ τὴν γνώμην αὐτῶν.

Τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἀποκρούει ἡ ἄνω παρατεθεῖσα διάταξις τῶν

1. Διονυσίου Ἀλεξανδρείας ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Βασιλείδην, Migne 10,1218' Σημ. τοῦ ἐπιμεληθέντος τῆς ἐκδόσεως. Βλ. Βασ. Στεφανίδου, Ἐκκλησ. Ἱστορία, Ἀθῆναι 1948, σ. 105, ἐνθα ὁ λόγος καὶ περὶ τῆς «ὑπερθέσεως». (Superpositio) τῆς νηστείας.

2. Ἐκθεσις πίστεως κεφ. ΚΒ'.

Ἀποστόλων καὶ πολλῶν ἁγίων πατέρων ἐρμηνεῖαι, ἀλλὰ πλὴν τούτου καὶ λογικῶς φαίνεται ἀπαράδεκτος ὡς ἡμαρτημένη καὶ ψυχολογικῶς· διότι, τὰ πάθη τοῦ Κυρίου ἐγένησαν συναισθήματα θλίψεων καὶ πόνου καρδίας, οὐχὶ δὲ ἡ ἀνάληψις, καθ' ἣν οὐδὲν τὸ θλιβερόν, καὶ καθ' ἣν ἡ καρδιά αὐτῶν ἦν πεπληρωμένη χαρᾶς διὰ τὴν ἐπηγγελμένην ἐπιφοίτησιν τοῦ παναγίου Πνεύματος, καὶ ἦν καὶ ἡ Ἐκκλησία ἡμέραν θεωρεῖ πνευματικῆς εὐφροσύνης· ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου πάθη τῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος, ἦσαν ἀφορομὴ δοξολογίας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ οὐχὶ θλίψεως ὥστε τὸ «ὅταν ἀρθῇ ὁ νυμφίος» καλῶς ἠννόησαν οἱ ἀρχαῖοι χριστιανοὶ καὶ καλῶς ἐνήστευον καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτοῖς καλῶς νηστεύουσι καὶ καλῶς ποιοῦσιν.

Οἱ χριστιανοὶ τῶν παροικιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπάσης, οἱ καὶ τὸ σταυρώσιμον Πάσχα ἐορτάζοντες κατὰ τὴν 14ην τοῦ Μαρτίου (Νισάν), καθ' ἣν διετάχθη τοῖς Ἰουδαίοις θύειν τὸ πρόβατον καὶ καθ' ἣν ἐσταυρώθη ὁ Σωτὴρ, κατέλυον τὴν νηστείαν. Ὁ Εὐσέβιος λέγει: «τῆς Ἀσίας ἀπάσης αἱ παροικίαι ὡς ἐκ παραδόσεως ἀρχαιοτέρας, σελήνης τὴν τεσσαρασκαιδεκάτην ᾤοντο δεῖν ἐπὶ τῆς τοῦ σωτηρίου Πάσχα ἐορτῆς παραφυλάττειν, ἐν ἣ θύειν τὸ πρόβατον Ἰουδαίοις προηγόρευτο, ὡς δέον ἐκ παντὸς κατὰ ταύτην, ὅποια δ' ἂν ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος περιτυγχάνοι τὰς τῶν ἀσιτιῶν ἐπιλύσεις ποιῆσθαι». Τὸ ἔθος τοῦτο δὲν ἐπεκράτει ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ταῖς ἀνὰ τὴν λοιπὴν ἅπασαν Οἰκουμένην¹.

Καὶ Τιμόθεος ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπιτρέπων ἐν τῷ η' καὶ ι' κανόνι αὐτοῦ τὴν κατάλυσιν οἴνου καὶ ἐλαίου διὰ τὴν λεχῶ καὶ τὸν ἀσθενῆ ὁ Βαλσαμῶν ἐρμηνεύων τὴν τοῦ Τιμοθέου ἀπόκρισιν πρὸς τὴν ὀγδόην ἐρώτησιν, λέγει· «Ἐρωτήθη, εἰ ὀφείλει γυνὴ τεκοῦσα κατὰ τὴν Τεσσαρακοστὴν τοῦ Πάσχα, πιεῖν οἶνον, καὶ τῆς νηστείας λυθῆναι· καὶ ἀπεκρίθη, ὅτι ἡ νηστεία διὰ ταπεινώσιν τοῦ σώματος ὠρίσθη· ἐὰν δὲ τὸ σῶμα τεταπεινωμένον καὶ ἀσθενὲς ἢ ἄλλοθεν, οὐ δεῖται τῆς ἐκ τῆς νηστείας παιδαγωγίας, ἀλλὰ μᾶλλον συστάσεως χρῆζει καὶ ἀνακτήσεως. Ὄφείλει οὖν ἡ τεκοῦσα γυνὴ κατὰ τὸ Πάσχα, ἦγουν ἐν τῇ διὰ τὸ Πάσχα γενομένη νηστείᾳ καὶ οἶνω χρῆσασθαι καὶ βρώμασι· ἐν δὲ τῇ ἀποκρίσει πρὸς τὴν δεκάτην ἐρώτησιν ὁ Βαλσαμῶν αἰτιολογῶν τὴν κατάλυσιν οἴνου καὶ ἐλαίου διὰ τὴν ἀσθενῆ λέγει τὰ ἑξῆς: «Σημειώτεον οὖν ἐκ τούτου τοῦ κανόνος καὶ ἐκ τοῦ ὀγδόου, ὅτι ἡ νηστεία τῆς Τεσσαρακοστῆς τοῦ Πάσχα ξηροφαγία ἐστίν, ἀλλὰ καὶ οἴνου ἀποχή. Τινὲς δὲ ἐν ἀμφοῖν τοῖς κανόσι τούτοις, τὴν ἐν τῷ Πάσχα νηστείαν, τὴν τῶν ἁγίων παθῶν ἐβδομάδα λέγουσιν εἶναι, καὶ οὐ πᾶσαν τὴν Τεσσαρακοστὴν»².

Ἡ γνώμη αὕτη φαίνεται, ὅτι εἶναι ὀρθή, διότι σύμφωνος πρὸς τὰς προειρημένας μαρτυρίας, καθ' ὅσας ἡ νηστεία τοῦ Πάσχα εἶναι ἡ τῆς μεγάλης ἐβδομάδος· ἐπίσης καὶ ἡ Ἐκκλησία διακρίνει τῆς Τεσσαρακοστῆς τὴν με-

1. Ἐκκλ. Ἰστορ. βιβλ. ε' κεφ. 23.

2. *Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτῆ*, Τόμ. Δ', σελ. 335 καὶ 337.

γάλην ἑβδομάδα, ἦν καὶ Πάσχα καλεῖ, ὡς ἐχούσης κέντρον τὸ σταυρώσιμον Πάσχα¹.

Ὁ Ματθαῖος ὁ Βλάσταρις ἐρμηνεύων τὸν ξθ' κανόνα τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων λέγει. «Ὁ ξθ' τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κανόν, τὸν πρὸ τοῦ Ἀγίου Πάσχα τεσσαρακονθήμερον χρόνον, μηδὲν σπουδῆς τοὺς πιστοὺς ἀνιέντας, τὰς νηστείας θεσπίζει προσανέχειν καὶ ἐγκρατεία κ.τ.λ.»².

Ἐκ τῆς ἐρμηνείας ταύτης φαίνεται, ὅτι ὁ Βλάσταρις τὴν μεγάλην ἑβδομάδα διακρίνει τοῦ τεσσαρακονθήμερου καὶ θεωρεῖ ὡς ἑβδομάδα τοῦ Πάσχα. Καὶ ὁ Τιμόθεος ὁ Ἀλεξανδρείας ἐπιτρέπων ἐν τῷ η' καὶ ε' κανόνι αὐτοῦ τὴν κατάλυσιν οἴνου καὶ ἐλαίου διὰ τὴν λεχῶ καὶ τὸν ἀσθενῆ εἰ Πάσχα τὴν μεγάλην ἑβδομάδα νοεῖ.

Ὁ Βαλσαμῶν ἐρμηνεύων τὸν Η' κανόνα τοῦ Τιμοθέου λέγει· «ὀφείλει οὖν ἡ τεκοῦσα γυνὴ κατὰ τὸ Πάσχα, ἦγουν ἐν τῇ διὰ τὸ Πάσχα γινομένη νηστεία, καὶ οἶνω χρῆσασθαι καὶ βρώμασι³. Συνοψίζων δὲ λέγει τὰ ἐξῆς : Ἡ ἐν τῷ ἁγίῳ Πάσχα, τοὔτέστιν ἐν τῇ μεγάλῃ ἑβδομαδί γεννήσασα, ὀφείλει μεταλαβεῖν, καθ' ὃ δύναται βαστάσαι καὶ τροφῆς καὶ πότου⁴.

Ἐν δὲ ταῖς Ἀποστολικαῖς Διαταγαῖς βιβλ. ε' κεφ. ιβ'· «φυλακτέα ὑμῖν ἡ νηστεία τῆς τεσσαρακοστῆς μνήμην περιέχουσα τῆς τοῦ Κυρίου πολιτείας τε καὶ νομοθεσίας. Ἐπιτελεῖσθω δὲ ἡ νηστεία αὕτη πρὸ τῆς νηστείας τοῦ Πάσχα, ἀρχομένη μὲν ἀπὸ Δευτέρας πληρουμένη δὲ εἰς Παρασκευὴν⁵ μεθ' ἧς ἀπονηστεύσαντες ἄρξασθε τῆς ἁγίας τοῦ Πάσχα ἑβδομάδος νηστεύοντες αὐτὴν πάντες μετὰ φόβου καὶ τρόμου προσευχόμενοι ἐν αὐταῖς περὶ τῶν ἀπολομένων⁶.

Ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης λέγει τὰ ἐξῆς· «ὅπως δὲ διάφορος ὁ τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς, οὕτω καὶ τὸ εἶδος τῆς νηστείας. Οἱ μὲν γὰρ νηστεύοντες τὴν ἡμέραν ἀδιάφορον εἶχον τὴν ἐστίασιν ἐν τῇ νυκτὶ⁷, οἱ δὲ οἴνου καὶ κρεῶν ἀπέχοντο, ὡς ὁ ἱερὸς Κύριλλος μαρτυρεῖ⁸. Κατὰ δὲ τὸν Ἐπιφάνιον, διδασκαλία περὶ πίστεως 466, «ἄλλοι μὲν ἀπέχονται κρεῶν πάντων τετραπόδων τε καὶ ὀρνέων καὶ τὰ μετέπειτα· ἄλλοι καὶ ὀρνέων ἀπέχονται, λαμβάνουσι δὲ ὠῶν καὶ ἰχθύων· ἄλλοι οὐδὲ ὠῶν λαμβάνουσι, ἄλλοι δὲ ἰχθύων μόνον· ἕτεροι δὲ καὶ ἰχθύων ἀπέχονται, τυροῦ δὲ λαμβάνουσιν· ἕτεροι δὲ οὐδὲ τυροῦ λαμβάνουσιν· ἤδη δὲ καὶ ἄλλοι ἄρτου ἀπέχονται· ἕτεροι δὲ καὶ

1. Σημ. τοῦ ἐπιμεληθέντος τῆς ἐκδόσεως. Βλ. Βασ. Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθῆναι 1948, σ. 107, ἐνθα ὁ λόγος περὶ τῆς νηστείας τῆς τεσσαρακοστῆς.

2. Ράλλη καὶ Ποτλῆ, Σύνταγμα, τόμ. 6, σ. 397.

3. Αὐτόθι Δος σελ. 335.

4. Ράλλη καὶ Ποτλῆ Δος σελ. 335 - 6.

5. Ἰδὲ Γεωργ. Δέρβου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Χρισ. Ἀρχαιολογία σελ. 93 ἕως 103.

6. Σωκράτους 5,22.

7. Κατήχησις Δ' σελ. 23.

ἀκροδρῶν καὶ ἐψημάτων». Καὶ κατὰ τὸν Σωκράτη 'Ε. 'Ι. 5, 22. «Οἱ μὲν γὰρ πάντῃ ἐμψύχων ἀπέχονται· οἱ δὲ τῶν ἐμψύχων ἰχθύς μόνους μεταλαμβάνουσιν· τινὲς δὲ σὺν τοῖς ἰχθύσι καὶ τῶν πτηνῶν ἀπογεύονται ἐξ ὕδατος κοὶ αὐτὰ κατὰ τὸν Μωϋσεῖα γεγενηῖσθαι λέγοντες· οἱ δὲ καὶ ἀκροδρῶν καὶ ὠῶν ἀπέχονται, τινὲς δὲ καὶ ξηροῦ ἄρτου μόνον μεταλαμβάνουσιν· ἄλλοι δὲ οὐδὲ τούτου· ἕτεροι δὲ ἄχρις ἐνάτης ὥρας νηστεύοντες ἀδιάφορον¹ ἔχουσι τὴν ἐστίασιν.

Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ποικίλα καὶ διάφορα εἶδη νηστείας καὶ ξηροφαγίας, ἣν ὁ Τερτυλλιανὸς ὀρίζει· «ἐξήρασαν τῆς τροφῆς ἀπὸ παντός κρέατος καὶ ζωμεύματος (jugalentia) καὶ νοπῶν μῆλων, ἵνα μῆτι ἀνκρὸν φάγωμεν ἢ πῖωμεν», οἱ δὲ μετὰ ταῦτα πατέρες καὶ οἱ κανόνες νοοῦσι διὰ ταύτης τὴν λιτὴν καὶ μὴ λιπαρὰν διαίταν, ἀντιτιθέντες τῇ τρυφερᾷ διαίτῃ· διὸ καὶ τρυφερὰς ἐκάλουν τὰς Κυριακάς². Μία δὲ τάξις ξηροφαγίας ἐπῆλθεν ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τοῦ ν^ς κανόνος τῆς Γ' Οἰκουμενικῆς ὀρίζοντος, «ὡσαύτως μεμαθήκαμεν ἐν τε τῇ Ἀρμενίων χώρα καὶ ἐν ἑτέροις τόποις ἐν τοῖς Σάββασι καὶ ἐν ταῖς Κυριακαῖς τῆς Ἁγίας Τεσσαρακοστῆς ὡὰ καὶ τυρὸν ἐσθίειν τινὰς· ἔδοξε τοίνυν καὶ τοῦτο, ὥστε τὴν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, μὲν κατακολουθοῦσαν τάξει (διαίτῃ δηλ. τῆς τροφῆς, καθ' ὅτι, ὡς ὁ ἀμέσως προηγούμενος κανὼν δεικνύει, νηστεία, ἀσιτία δηλ. οὐκ ἐπετρέπετο ἐν Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ, αἵτινες ἔπρεπε νὰ τιμῶνται διὰ καταλύσεως οἰασθήποτε τροφῆς ἔστω καὶ ὀλίγων φοινίκων³ τὴν νηστείαν (τῆς Τεσσαρακοστῆς ὅλης καὶ αὐτῶν τῶν Σαββάτων καὶ Κυριακῶν ἅτινα, μόνον ὡς ἀποτελοῦντα ὀλοκληρωτικὸν τῆς Τεσσαρακοστῆς μέρος⁴ ἀπὸ Δευτέρας (τῆς καθαρᾶς) ἕως Παρασκευῆς (τῶν Βαΐων) (ἐγίνοντο ἀντικείμενον νομοθεσίας κοινῆς διαίτης τῆς τροφῆς) ἐπιτελεῖν καὶ ἀπέχεσθαι, ὡσπερ θυτοῦ παντοῦ, οὕτω δὴ ὡοῦ καὶ τυροῦ, ἃ καρπὸς εἶσι καὶ γεννήματα, ὧν ἀπεχόμεθα κ.τ.λ.». Διὰ τοῦ κανόνος τοίνυν τούτου ἀπαγορεύονται ἐν τῇ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ, ὅπως τὰ θυτὰ οὕτω καὶ τῶν θυτῶν τὰ γεννήματα καὶ οἱ καρποὶ· οἱ δὲ ἰχθύς ἅτε ψύχραμα καὶ οὐ θυτὰ⁵ «ἰχθύων θύσιμος οὐδεὶς οὐδὲ ἱερεύσιμός ἐστιν» οὐκ ἀπαγορεύονται ἐν τῇ νηστείᾳ καὶ ἡ περὶ τούτων σιωπῆ τοῦ κανόνος προδήλως ἐστὶν ἄδεια βρώσεως, ὡς καὶ ὁ ἱερὸς Φώτιος καὶ ἡ πρᾶξις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας μαρτυροῦσιν· ὁ μὲν γὰρ Φώτιος (ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς) μέμφεται τοὺς λατίνους, ὅτι «τὴν τῶν νηστειῶν πρώτην ἐβδομάδα τῆς ἄλλης νηστείας περικόψαντες εἰς γαλακτοποισίας

1. Αὕτη ἐστὶν ἡ ὀρθὴ ἀνάγνωσις, πρβλ. ἔκδ. Migne, 67, 631.

2. Πρβλ. τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Ἐπιφανίου.

3. Θεοφίλου κανὼν α'.

4. Παρ. ἀποστολ. διατ. Ν. 13.

5. Πρβλ. Πλουτάρχ. συμπ. 8, 8.

καὶ τυροῦ τροφήν καὶ τὴν τῶν ὁμοίων ἀδηφαγίαν καθείλκυσαν», περὶ δὲ τῆς ἰχθυοφαγίας οὐδόλως μέμφεται. Τὴν δὲ προᾶξιν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας ἀναφέρει κατὰ τὸ 1431 Γρηγόριος ὁ πρωτοσύγκελλος¹ «καὶ ἐν ταύτῃ τῇ μεγαλοπόλει (Κωνσταντινουπόλει) διάφορα ἔθνη εἰσι νηστείαί τε καὶ ἐκκλησιαστικαὶ τάξεις παρηλλαγμένοι· καὶ γὰρ οἱ μὲν ἀπὸ 14ης Νοεμβρίου ἀρχονται νηστεύειν τὸ τεσσαρακονθήμερον, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς 6ης Δεκεμβρίου, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς 20ῆς. Καὶ οἱ μὲν τὰ Σάββατα καὶ τὰς Κυριακὰς τῆς Ἁγίας καὶ μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ἰχθύας ἐσθίουσιν, ἕτεροι δὲ καὶ ἄλλας ἡμέρας ἄλλοι δὲ τούτων ἀπέχονται κ.τ.λ.». Ἄλλὰ καὶ μόνη ἡ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ κατάλυσις ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ καὶ ἡ τοῦ ταρίχους τῶν ὠδῶν τῶν ἰχθύων βρωσῆσις ἐν αὐτῇ καταδεικνύουσι τὴν ἀδειαν τοῦ κανόνος, καθόσον ὑπ' αὐτοῦ ἐλέγχονται οἱ ἐσθιόντες τοὺς καρπούς καὶ τὰ γεννήματα, ἀπεχόμενοι δὲ τοῦ παράγοντος ταῦτα. Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν κανόνα ὁρθῶς ἐπέτρεψε τοῖς Ρώσοις ἡ μεγάλη Ἐκκλησία τὴν ἰχθυοφαγίαν ἐν τῇ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ.

Κατὰ ταῦτα τοίνυν αἱ κανονικαὶ νηστεῖαι ἀπαιτοῦσι τελεία μὲν ἀσιτίαν μέχρι τῆς ἐσπέρας ἢ τουλάχιστον ἕως μετὰ τὴν μεσημβρίαν (ὅπερ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀβυσινίᾳ τηρεῖται), ξηροφαγίαν δὲ τὸ πολὺ μέχρις ἰχθύων διήκουσαν· τὸ δὲ τυλικὸν τῶν νηστειῶν τούτων κατὰ τὴν προᾶξιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας δεόν νὰ εἶναι τὸ ἐξῆς² α'.) νηστεία τελεία ἢ τουλάχιστον ἡμινηστεία τῇ μεγάλῃ Ἑβδομάδι (τῇ δὲ μεγάλῃ Παρασκευῇ πάντως τελεία νηστεία) καὶ ταῖς Τετράσι καὶ Παρασκευαῖς τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τῇ παραμονῇ τῶν Χριστουγέννων καὶ Φώτων (πρβλ. τὸν πθ' τῆς Σ' Θεοφ. κανόνα α', καὶ Ἐπιφάνιον λέγοντα «τὰς ἕξ ἡμέρας τοῦ Πάσχα ἐν ξηροφαγίᾳ διατελοῦσι πάντες οἱ λαοί, φημί δὴ ἄρω καὶ ἄλι καὶ ὕδατι τότε χρώμενοι πρὸς ἐσπέραν»), ἐν αἷς τελεία ἀσιτία μέχρι τῆς ἐσπέρας ἢ τουλάχιστον τῆς ὀψίας καὶ αὐστηρὰ ξηροφαγία πλὴν τῆς Μεγάλης Πέμπτης, ἐν ἣ τῇ ἐσπέρᾳ καταλύεται ἔλαιον (πρβλ. Θεοδ. τὸν Στουδίτην ἐν σελ. 1732 τῆς ἐκδ. Migne λέγοντα «πάλαι μὲν ἔκ τινος συνηθείας ἰδιωτικῆς τῇ Μεγάλῃ Πέμπτῃ ἦσθιον οἱ ἄνθρωποι τυρὸν καὶ ὠά' ἐλθόντες δ' ὕστερον οἱ πατέρες καὶ τοῦτο ἄτοπον διαγινῶντες, τὸν κανόνα τοῦτον ἐξέθεντο (τῆς ἐν Λαοδ. ν' τῆς Σ' κθ') οὐ μὴν δὲ περὶ ἐλαίου καὶ οἴνου τοῦτον ἐξελάβοντο κ.τ.λ.). β) Ἡμινηστεία ἢ μετὰ τὴν μεσημβρίαν ἡπιωτέρα διὰ βραχείος ἐλαίου³ καὶ τὸ πολὺ ξηρῶν ἰχθύων καὶ τῶν καρπῶν αὐτῶν νηστεία καὶ ξηροφαγία τῶν λοιπῶν ἡμερῶν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ τῶν Τετράδων καὶ Παρασκευῶν τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ· καὶ γ) ἐγκράτεια καὶ ἀποχὴ κρεῶν καὶ τῶν γεννημάτων τούτων, ἰχθύος δὲ κατάλυσις κατὰ τὰ Σάββατα καὶ Κυριακὰς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς (περὶ τοῦ Σαββάτου τοῦ Λαζάρου καὶ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαῖων

1. Πρβλ. Harduini Πρακτ. τῶν Συνόδων τόμ. θ' σελ. 622.

2. Μητροφ. Κριτοπ. Ὁμολ. σελ. 184.

ὄρα τὸ τυπικὸν τοῦ Στουδίτου, καθ' ὃ ἐπιτρέπεται ἐν αὐταῖς ἡ ἰχθυοφαγία ἐν σελ. 1699 τῆς ἐκδ. Migne· τοῦτο δέ ἐστι τὸ αὐστηρότερον τυπικὸν τῶν μοναστηριῶν, ὅπερ μετὰ ταῦτα εἰσῆχθη καὶ εἰς τοὺς κοσμικοὺς καὶ ἀπέκλεισε βαθμηδὸν τὴν χρῆσιν ἐλαίου καὶ ὀστρακοδέρμων (πλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, καὶ ἰχθύων), ὡς καὶ τὰς ἑπταμέρους κατὰ συνήθειαν καὶ οὐ κατὰ κανόνα νηστείας τῶν Χριστουγέννων, τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ὡς καὶ τῆς ἀποτομῆς τοῦ Προδρόμου καὶ τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ (πρβλ. Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμῶνος ἀπόκρισιν πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Πέτρον, ἐν ἣ λέγει «ἔξ ἀνάγκης προηγοῦνται τῶν τεσσάρων τούτων ἑορτῶν νηστεῖαι πλὴν ἑπταήμεροι· εἰ δέ τις καὶ πλέον τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ νηστεύει ἢ ἐκόντι ἢ ἀπὸ κητορικοῦ (τοῦτο ἐξηγεῖ ἡμῖν τὴν μετὰ ταῦτα αὔξησιν τῶν ἡμερῶν τῶν νηστειῶν τούτων καὶ ἐν τῷ κόσμῳ) συναθροόμενος, οὐ κατασχυνθήσεται»).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δὲ κατανοοῦμεν πόσον ἀπέχει τῆς κανονικῆς, ἡ νῦν τάξις ἡμῶν, μᾶλλον δ' ἀταξία ἐν ταῖς νηστείαις καὶ ἰδίως τῇ Μ. Τεσσαρακοστῇ καὶ ταῖς Τετράσι καὶ Παρασκευαῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ, ταῖς μόναις κατὰ κανόνα νηστείαις, (ἀποστολ. ξθ'. Πέτρον Ἀλεξανδ. ιε'), καθ' ἃς καὶ ἐν πάσῃ τῆς ἡμέρας ὥρα καὶ διὰ βρωμάτων ξηροφαγίας ἀφισταμένων λύεται ἡ νηστεία· δέον μὲν τραπεζῆ ἑσπερινῇ καὶ λιτῇ χρῆσθαι ἐν τῇ πλήρει νηστεία· δυσὶ δὲ λιταῖς καὶ ἀπλαῖς ἐν τῇ ἡμινηστεία ἄνευ τῶν τοσοῦτων τῇ ὑγείᾳ ἐπιβλαβῶν καὶ πολυδαπάνων καὶ ἐξεζητημένων ἐδεσμάτων, ἅτινα καὶ ματαιοῦσι τὸν σκοπὸν τῆς νηστείας, ὡς ἔστιν ἡ διὰ προσευχῆς καὶ τῆς δι' οἰκονομίας τῶν ἐξόδων τῆς τροφῆς μείζονος ἐλεημοσύνης¹, προσέγγις τῷ Θεῷ καὶ ἐξιλέωσις αὐτοῦ, πρὸς δὲ καὶ τὴν ὑγείαν βλάπτουσι, ὅτι τὰ πολλὰ ἀλμυρὰ καὶ ἐλαιώδη καὶ ἰδίως τὰ τηγανιστὰ καὶ τὰ τοιαῦτα δυσκρασίας καὶ νόσων πρόξενα, ἐν ᾗ τὰ χόρτα, τὰ ὄσπρια καὶ οἱ ἰχθύς μετρίως καὶ οὐ κατὰ κόρον ἐσθιόμενα, μᾶλλον ὀφέλιμα τῇ ὑγείᾳ τυγχάνουσι. Καὶ ἔστι μὲν ὁ σκοπὸς τῶν νηστειῶν κυρίως πνευματικός, ἡ διὰ τελείας ἀσιτίας εἴτε καὶ ξηροφαγίας καὶ λιτῆς διαίτης εὐκαιρία καὶ παρασκευὴ εἰς τὰ πνευματικὰ ἔργα τῆς προσευχῆς καὶ μελέτης τῶν θείων, οὐχ ἥτιον ὅμως ὀφέλιμος καὶ τῇ σωματικῇ ὑγείᾳ, ὅτι ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ λιτότης τοῦ βίου ἀπαραίτητοι ὄροι καὶ συνθήκαι πρὸς ὑγείαν καὶ μακροβιότητα, ὡς ἡ διαιτητικὴ διδάσκει².

1. Πρβλ. τὸν Ποιμένα τοῦ Ἐρμᾶ Βιβλ. Γ' παραβολὴ ε'. «Καὶ ἐν ἡμέρα ἡ νηστεύεις, ἀρκέσθητι ἄρτω καὶ λαγάνοις καὶ ὕδατι, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ· συμπηφίσας δὲ τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης τοῦ ἀρίστου, οὐδ' ἔμελλες ἐσθίειν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, δὸς χήρᾳ ἢ ὀρφανῷ ἢ στεροσμένῳ, πρὸς ὃν δὴ σαφῶς ἐμπελήσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχράν, εὐξεται ὑπὲρ σοῦ πρὸς Κύριον κτλ.».

2. Ἐκ τῆς ἐφημ. τῶν Καιρῶν ἀριθμ. 397 Φεβρουαρίου. 20, 1890.

**Περὶ τῆς νηστείας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων
καὶ περὶ τῶν λοιπῶν νηστειῶν.**

Ἡ νηστεία αὕτη εἶναι μία ἐκ τῶν τριῶν, αἵτινες ἑπταήμεροι οὔσαι τὸ πρῶτον, ὡς ὁ Βαλσαμὼν λέγει, ἐγένοντο κατόπιν ἐκτενεστεραι. Εἶσι δὲ αὕται ἡ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, ἡ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ ἡ τοῖς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἐν τοῖς κανόσι τῶν ἱερῶν Συνόδων οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ διάταξις τις περὶ τῶν τριῶν τούτων νηστειῶν. Ὁ Βαλσαμὼν ἐν ὑποσημειώσει τῆς ἐρμηνείας τοῦ Ἐθ' ἀποστολικοῦ κανόνος σημειοῖ τὰ ἑξῆς: «Σημειῶσαι δὲ ἀπὸ τοῦ παρόντος κανόνος, ὅτι μία ἐστὶν ἡ νηστεία, ἡ τεσσαρακονθήμερος, ἡ τοῦ Πάσχα· εἰ γὰρ ἦσαν καὶ ἄλλαι ἐμνήσθη ἂν καὶ τούτων ὁ κανὼν· πλὴν καὶ κατὰ τὰς ἄλλας νηστισίμους [ἡμέρας] ἴγουν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς κοιμήσεως τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως νηστεύοντες οὐκ αἰσχυνθισόμεθα»¹.

Ἐν τῷ τόμῳ τῆς ἐνώσεως ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ρωμανοῦ (910) φέρεται διάταξις τις περὶ τῶν τριγῶμων, ἐν ἧ μνημονεύονται αἱ εἰρημένας νηστεῖαι. Περὶ δὲ τὸ 1170 ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μάρκος ἠρώτα δι' ἐπιστολῆς τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχείας Θεόδωρον Βαλσαμῶνα ἂν «αἱ νηστεῖαι τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς ἁγίας Θεοτόκου, καὶ τοῦ Σωτῆρος, ἀπαραίτητοὶ εἰσιν ἢ συγχωρεταί καὶ ἀδιάφοροι; ἀπήνησεν.

Ἄ π ό κ ρ ι σ ι ς. «Ἡ μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγία Σύνοδος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀγιωτάτου ἐκείνου Πατριάρχου Νικολάου (910) ἐρωτηθεῖσα εἰ χρὴ τὴν ἐν τῷ Αὐγούστῳ νηστείαν ἐπιτελεῖν, ἀπελογήσατο, ὡς αὕτη ἡ νηστεία μετετέθη διὰ τὸ μὴ περιπίπτειν ταῖς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον γενομέναις ἐθνικαῖς νηστεαῖς· πλὴν καὶ ἔτι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ταύτην τὴν νηστείαν νηστεύουσιν. Ἡμεῖς δὲ σκοπήσαντες τὰς περὶ τούτου, ἀπολογούμεθα, ὅτι ἕξ ἀνάγκης προηγοῦνται νηστεῖαι πρὸ τῶν τεσσάρων τούτων ἑορτῶν· ἴγουν πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, πλὴν ἑπταήμεροι· μία γὰρ Τεσσαρακονθήμερος νηστεία ἐστίν, ἡ τοῦ Ἁγίου καὶ Μεγάλου Πάσχα. Εἰ δέ τις καὶ πλεον τῶν ἐπὶ ἡμερῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, νηστεύει, ἢ ἔκοντι ἢ ἀπὸ κητορικοῦ τυπικοῦ συνωθούμενος, οὐ καταισχυνθήσεται. Ὅπως δὲ καὶ διατὶ πρὸ ἐκάστης τούτων τῶν τεσσάρων ἑορτῶν ἑπταήμερον νηστείαν ἕξ ἀνάγκης νηστεύειν ὀφείλομεν, ἐδηλώθη ἐν τῷ γεγονότι παρ' ἡμῶν χάριν τούτου συνοδικῷ τόμῳ. Οἱ γοῦν μὴ νηστεύοντες πρὸ ἐκάστης τῶν τεσσάρων ἑορτῶν

1. *Πάλιν καὶ Ποτλή* τόμ. Β', σελ. 89.

κατὰ τὸ πάντῃ ἀπαραίτητον δι' ἐπιτιμίων μεγάλων διορθωθήσονται»¹.

Ὁ Βαλσαμών καὶ ἐν τῇ ἐρμηνεύει τοῦ Γ' κανόνος τοῦ Νικολάου Κωνσταντινουπόλεως, ὅστιν ὑποβάλλεται ὑπὸ τὸν τύπον ἐρωταποκρίσεως λέγει τὰ ἑξῆς :

Ἐρωτήσις Γ'. Εἰ χρητὴν ἐν τῷ Αὐγούστῳ νηστείαν ἐπιτελεῖν ;

Ἀπόκρισις. Ἦν ἡ νηστεία πρότερον ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ μετετέθη δὲ διὰ τὸ μὴ περιπίπτειν ταῖς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον γενομέναις ἐθνικαῖς νηστείαις. Πλὴν καὶ ἔτι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ταύτην τὴν νηστείαν νηστεύουσι· λέγει τὰ ἑξῆς :

Ἐρμηνεῖα. Τὸ περὶ τῆς νηστείας ταύτης ἐζητήθη ποτὲ ἐνώπιον τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν Βασιλέως κατὰ παρουσίαν τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου Πατριάρχου κυροῦ Λουκά καὶ τῶν παρευρεθέντων ἀρχιερέων. Καί τινες μὲν εἶπον μὴ ὀφείλιν νηστεύειν ἡμᾶς διὰ τὴν ἐν τῇ ἀποκρίσει δηλουμένην μετάθεσιν· ἕτεροι δὲ ἀντέθεντο, ὡς, ἐπεὶ ἡ ἁγία Σύνοδος ἀνευδοιάστως φησὶ νηστείαν μὴ γίνεσθαι πρότερον κατὰ ταύτας τὰς ἡμέρας, μετατέθηται δὲ ταύτην, οὐ δηλοῦται δέ, ὅπως καὶ ὅπου ἡ μετάθεσις γέγονεν, ὀφείλομεν ἐξ ἀνάγκης νηστεύειν. Ὁ δὲ Πατριάρχης καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἀπεφάναντο, ἀπαραίτητον εἶναι τὴν νηστείαν τοῦ Αὐγούστου μηνός, καὶ εἰς ἐπισύστασιν τοῦ λόγου τούτου αὐτῶν ἐχρῶντο καὶ τῷ τόμῳ τῆς ἐνώσεως τῷ διαλαμβάνοντι, τοὺς τριγᾶμους τρεῖς τοῦ ἔτους μεταλαμβάνειν τῶν θείων ἁγιασμάτων, κατὰ τὸ Μέγα Πάσχα δηλαδή, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ κατὰ τὴν Γέννησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ ἐν ταύταις προηγεῖσθαι νηστείαν καὶ τὸ ἐκ ταύτης ὄφελος. Ἀμφιβαλλόντων δὲ καὶ εἰσέτι τότε τινῶν, διὰ τὸ μὴ εὐρίσκεισθαι ὅπουδῆποτε (ὠρισμένην)² τὴν ποσότητα τῶν ἡμερῶν τῆς τοιαύτης νηστείας, εἶπεν ὁ αὐτὸς ἁγιώτατος Πατριάρχης, ὡς τῶν ἡμερῶν ταύτης τε καὶ τῆς τελουμένης νηστείας πρὸ τῆς ἑορτῆς τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ μὴ δηλουμένων ἕκ τινος ἐγγράφου, ἀναγκαζόμεθα ἔπεσθαι τῇ ἀγράφῳ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει, καὶ ὀφείλομεν νηστεύειν ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ Αὐγούστου μηνός καὶ ἀπὸ τῆς 14ης τοῦ Νοεμβρίου μηνός. Εἰ δὲ καταλῦσαι διὰ σωματικὴν ἀδύνην ἀναγκαζόμεθα, ἐκ προτροπῆς ἐπισκοπικῆς αἱ δηλωθεῖσαι ἡμέραι τῶν νηστειῶν στενοχωρηθήσονται, ὅτι καὶ τοῦτο δέδοται ἐξ ἀγράφου ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως. Καὶ τότε μὲν ἐλαλήθησαν ταῦτα, ἐγὼ δὲ μετὰ ταῦτα, σκοπήσας ὅθεν καὶ ὅπως παρεδόθησαν αἱ δύο αὗται νηστεῖαι, ἤγουν ἡ τῆς

1. *Ράλλη καὶ Ποιτῆ* τόμ. 4ος, σελ. 488, Migne 138, 1001. Βλέπ. καὶ Ματθαίου τοῦ Βλάσταρη περὶ νηστείας. *Αὐτόθι* τόμ. 6, σελ. 397 - 398 ἐνθα μετὰ ἄλλων· ~~κυρίως δὲ ἡ πρὸ τοῦ ἁγίου Πάσχα καὶ μόνῃ τεσσαρακονθήμερος νηστεία νενομοθέτηται· εἰ γὰρ ἦσαν καὶ ἕτεροι, ἐμνήσθη ἂν κάκεινων ὁ κανὼν~~· πλὴν καὶ κατὰ τὰς ἄλλας νηστίμους, τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, φημί, τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, καὶ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, οὐδεὶς εὐφρονῶν, εἴμαι, νηστεύουσιν ἐγκαλέσειεν».

2. Τὸ *ὠρισμένην*, οὐ κεῖται παρὰ Βουερ.

Κοιμήσεως τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἡ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ἀλλὰ μὴν καὶ ἡ πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τελουμένη νηστεία καὶ ἡ πρὸ τῆς Μεταμορφώσεως νηστεία, καὶ εἰ ἔξ ἀνάγκης ὀφείλομεν κατὰ ταύτας νηστεύειν, καὶ ἐπὶ πόσας ἡμέρας, λέγω, τὴν μὲν νηστείαν τῶν τοιούτων τεσσάρων ἑορτῶν ἀπαραίτητον εἶναι, τὴν δὲ ποσότητα τῶν ἡμερῶν ταύτης μὴ εἶναι εἰς πάντας ἰσάριθμον, ὅπερ καὶ εἰς τὴν μεγάλην ἔστι Τεσσαρακοστήν· ἀλλὰ πρὸ μὲν ἑπτὰ ἡμερῶν ἐκάστης τῶν τοιούτων ἑορτῶν πάντες οἱ πιστοί, λαϊκοὶ δηλονότι καὶ μοναχοὶ ἀναγκάζονται νηστεύειν κατὰ τὸ ἀπαραίτητον, καὶ οἱ μὴ οὕτω ποιῶντες ἐκ τῆς κοινωνίας τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν ἀλλοτριωθήσονται. Οἱ δὲ ἀπὸ τῶν κητορικῶν τυπικῶν συνωθούμενοι μοναχοὶ νηστεύειν ἐπὶ πλεόν, ἤγουν ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων Πάντων, καὶ ἀπὸ τῆς ιδ' τοῦ Νεμβρίου μηνός, καὶ ἄκοντες ἀναγκασθήσονται τοῖς κητορικοῖς ἑαυτῶν τυπικοῖς ἀκολουθεῖν, ὅτι τοῦτο κανονικὸν καὶ σωτηριῶδες ἔστιν· ὥσπερ καὶ οἱ λαϊκοὶ οὕτως ἔκοντι νηστεύοντες, εὐχαριστίας ἀξιωθήσονται. Ἐπεὶ δὲ τὰς αἰτίας τούτων πάντων γραφικοῖς θείοις δόγμασι καὶ διδάγμασι εὐδοκοῦντος Θεοῦ κατησφαλισάμεθα, καὶ δι' ἐπιστολῆς παρῆσθησάμεθα γραφείσης πρὸς τὸν ἐν τῷ Βουνῷ τοῦ ἁγίου Αὐξεντίου ἐγκλειόμενον τιμιώτατον μοναχὸν κυρὸν Θεοδόσιον τὸν Σαρπειώτην, ἀνάγνωθι καὶ ταύτην· ἐνταῦθα γὰρ ὡς πολύστιχος οὐ κατεστρώθη. Ἡ αὐτὴ δὲ ἐπιστολὴ ἐγράφη ἀπαραλλάκτως ὡς πρὸς τοὺς ἐν τῷ θρόνῳ τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας κληρικοὺς καὶ λοιπούς»¹.

Περὶ τῆς νηστείας, ὅτι πνευματικὴ τις γυμνασία ἔστιν.

(Ἐκ τῆς Βασιλικῆς ἀποκρίσεως τοῦ Ἱερεμίου Πατριάρχου).

Ἐπεὶ οὖν ἀποδέδεικται ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι αἱ χαμεννῆσαι καὶ αἱ νηστεῖαι οὐ σωματικαὶ γυμνασίαι εἰσίν, ἀλλὰ ψυχικαὶ καὶ ὀφέλειαν παρέχουσιν, ἀνάγκην ἔχουσι πάντες καὶ μάλιστα οἱ μοναχοὶ τοῖς τοιούτοις ἐγκαλλωπίζεσθαι. Οὐ γὰρ δεῖ Θεὸν μὲν ὁμολογεῖν, ἔργοις δὲ ἀρνεῖσθαι. Ὅτι δὲ αἱ νηστεῖαι καὶ αἱ προσευχαὶ ἀναγκαῖαι εἰσιν, ἄκουε τοῦ Κυρίου λέγοντος ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ Λουκᾶ. «Καὶ ἦν Ἄννα προφῆτις, ἡ οὐκ ἀφίστατο ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ νηστεύουσα καὶ δεήσασα λατρεύουσα νύκτα καὶ ἡμέραν». Ἄκουε δὲ καὶ τοῦ Παύλου ἐν τῷ ζ' τῆς πρὸς Κορινθ. «ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ». Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Γ' τῆς β' «ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις» καὶ εἴ τις ἀπὸ τῆς Γραφῆς ὁμοίας μαρτυρίας παράγειν ἐθέλησει καὶ ἄλλας εὐρήσει πολλὰς. Οὐδεὶς γὰρ ἀρνεῖται τὴν χιόνα εἶναι λευκὴν, ἀλλὰ τοῦτο ὁμολογεῖ καὶ μαρτύρων δίχα»².

1. *Ράλλη* καὶ *Ποτλῆ* τόμ. Δ', σελ. 419 - 421.

2. *I. E. Μεσολωρᾶ*, Συμβολικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1883, τόμ. α', σελ. 246.

Ὁ Βαλσαμῶν εὐρίσκει ἐν ταῖς ἑορταῖς καὶ ταῖς νηστείας τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τὸ σῶμα καὶ τὴν ὑπόστασιν τῶν ἐν τῷ νόμῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διαταχθεισῶν ἑορτῶν καὶ νηστειῶν, ὡς θεωρεῖ τύπους καὶ σκιας τῶν μελλόντων. Ἴδου τί λέγει περὶ αὐτῶν. «Ὁ Θεοπτικώτατος ἐκεῖνος Μωϋσῆς ταῖς θεογραφοῖς πλαξὶ κατακολουθῶν, διετέταξε τῷ Ἰσραηλίτῃ λαῷ πενταρίθμους ἐτησίως τελεῖν ἑορτὰς μετὰ τοσαυταρίθμου διὰ νηστειῶν ταπεινώσεως ἤγουν τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁμνοῦ (τὸ Πάσχα), τὴν ἑορτὴν τῶν ἑβδομάδων (Πεντηκοστήν), τὴν ἑορτὴν τοῦ ἰλασμοῦ (Μεταμορφώσεως), τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας (Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου), καὶ τὴν ἑορτὴν τῶν σαλπίγγων (Χριστουγέννων). Πρὸ πάντων δὲ τούτων διέταξε νηστείαν καὶ περὶ μὲν τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα ἰδὸν τί λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Μωϋσέως. «Καὶ ἔσται ἡ ἡμέρα αὕτη ἐν ὑμῖν μνημόσυνον ἑπτὰ ἡμέρας ἄζυμα ἔδεσθε, ἀπὸ δὲ τῆς ἡμέρας πρώτης ἀφανιεῖτε ζύμην ἐκ τῶν οἰκιῶν ὑμῶν καὶ κληθήσεται ἡ ἡμέρα ἡ πρώτη, ἁγία, καὶ ἡ ἡμέρα ἡ ἑβδόμη κλητὴ ἁγία»¹. Περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν ἑβδομάδων ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ταῦτα «ἐκεῖ θύσεις τὸ Πάσχα ἐσπέρας πρὸς δυσμὰς ἡλίου ἐν τῷ καιρῷ ᾧ ἐξηλθες ἐξ Αἰγύπτου... Ἐξ ἡμέρας φαγῆ ἄζυμα καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἐξόδιον ἑορτὴν Κυριῷ τῷ Θεῷ σου»². Περὶ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ ἰλασμοῦ ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Ἐξόδου ταῦτα. «Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν καταβάς διαμάρτυρε τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ ἄγγισον αὐτοὺς σήμερον καὶ αὔριον καὶ πλυνάτωσαν τὰ ἱμάτια καὶ ἕστωσαν ἕτοιμοι εἰς τὴν ἡμέραν τὴν τρίτην τῇ γὰρ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ καταβήσεται Κύριος ἐπὶ τὸ ὄρος Σινᾶ, ἐναντίον παντὸς τοῦ λαοῦ»³. Καὶ περὶ τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς Ἐξόδου ταῦτα «καὶ ἐγένετο ἐν τῷ μηνὶ τῷ πρώτῳ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει, πορευομένων αὐτῶν ἐξ Αἰγύπτου, νομηνία, ἐστάθη ἡ σκηνή» (ἐν ταύτῃ ἦν καὶ νηστεία)⁴. Ἐν δὲ τῷ Λευϊτικῷ κγ', 1-3, περὶ ὄλων τῶν ἑορτῶν καὶ νηστειῶν ἐκτενῶς γίνεται λόγος.

Ὁ Βαλσαμῶν ἀφοῦ ὑπέδειξεν, ὅτι πρὸ μιᾶς ἐκάστης τῶν ἑορτῶν ὑπῆρχε διατεταγμένη νηστεία, ἣν ὀφείλου πάντες νὰ φυλάττωσιν αὐστηρῶς, διότι ~~πᾶσα ψυχὴ, ἣτις δὲν διὰ ἐταπεινωτοῦ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις διὰ ἐξολο-~~ θρεῖτο ἀπὸ τοῦ λαοῦ αὐτῆς⁵, μετὰ ταῦτα ἐρμηνεύει τὴν συμβολικὴν σημασίαν μιᾶς ἐκάστης τῶν ἑορτῶν καὶ ὑποδεικνύει αὐτάς, ὡς τύπους καὶ σκιας τῶν μελλουσῶν. Καὶ τὴν μὲν ἑορτὴν τοῦ ἁμνοῦ τοῦ Πάσχα προδιατύπωσιν λέγει εἶναι τοῦ ἀληθινοῦ ἁμνοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς, τοῦ αἵροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, τῷ αἵματι τοῦ ὁποῦ οὐχὶ τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν χρίομεν πρὸς ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἐξολοθρευτοῦ ἀγγέλου, ἀλλὰ τὰς

1. Ἐξόδ. ιβ, 3 - 15.

2. Δευτ. 16, 6 - 10.

3. Ἐξόδ. ιθ, 10 - 18.

4. Ἐξόδ. μ, 15.

5. Λευϊτικ. κγ', 29.

τῶν αἰσθήσεων παραθύρους, δι' οὗ τὸν ὀλοθρευτὴν Σατὰν ὀλοθρεύομεν· νηστεύομεν δὲ νηστειαν οὐχὶ ἐπταήμερον, ἀλλὰ τεσσαρακονθήμερον, ὅτι καὶ ὁ Κύριος τοσαυταριθμούς ἡμέρας ἐνήστευσε καὶ τὸ Πάσχα τετέλεκεν, Αὐτὸς καὶ θύτης καὶ θῦμα γενέσθαι καταδεξάμενος. Τὴν δὲ ἑορτὴν τῶν ἑβδομάδων πρὸς διατύπωσιν τῆς Ἀγίας Πεντηκοστῆς ἦτοί τῆς ἑορτῆς τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διότι ἡ τῶν ἑβδομάδων ἑορτὴ τὴν τῶν Ἑβραίων Πεντηκοστὴν σημαίνει, ὀφείλομεν δὲ νὰ νηστεύωμεν κατὰ ταῦτα ἑβδομάδα ὀλοκλήρον. Ἀλλ' ἐπειδὴ θειοτάτη τις παράδοσις τὴν κοσμοσωτήριον τοῦ Κυρίου Ἀνάστασιν μεγαλύνουσα καὶ τὴν ἐκ αὐτῆς θυμηδιὰν οἶονεὶ διηνεκίζουσα, παρακελεύεται ὡς μίαν ἡμέραν νὰ λογιζώμεθα τοῦτο τὸ πεντηκονταήμερον στάδιον καὶ μῆτε γόνυ νὰ κάμπτωμεν, μῆτε ἄλλο τι νὰ πράττωμεν, ὅπερ ν' ἀποφαυλίξῃ τῆς χάριτος τὸ μέγεθος, τούτου ἔνεκα παρεκωλύθη ἡ τέλεσις τῆς νηστείας τῆς ἑβδομάδος κατὰ τὴν χαρομόσυνον αὐτὴν ἑορτὴν. Ὅτι δ' ἐθεσπίσθη κατὰ τὴν αὐτὴν θειοτάτην παράδοσιν, μετὰ τὴν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος πρὸς ἡμᾶς ἐπιδημίαν νὰ ἑορτάξῃ ὁ τοῦ Κυρίου λαὸς ἐπὶ μιᾷ ἑβδομάδι καὶ μετ' αὐτὴν νὰ ἐπικηρύττῃ νηστειάν, δείκνυται ἐκ τούτου, ὅτι ἔχει προδιατυπωθῆ ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς νὰ ἀποτελεῖται εἰς τὴν τῶν θεοκηρύκων ἁγίων καὶ κορυφαίων Ἀποστόλων παγκόσμιον θείαν πανήγυριν καὶ μετὰ νηστείας καὶ ἀγιότητος νὰ γίνηται αὕτη ἀποδεκτὴ παρὰ τῶν πιστῶν· οὕτω δὲ καὶ τὴν πανήγυριν τῆς πασχαλίου Πεντηκοντάδος συνετήρησαν σῶαν καὶ ἀταπεινώτον καὶ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διὰ νηστείας καὶ ταπεινώσεως ν' ἀποδεχώμεθα, ὡς νόμιμον, παρεσκευάσαν¹.

Ὁ Ἀθανάσιος ἐν ἀπολογίᾳ περὶ φυγῆς πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον λέγει· «τῇ γὰρ ἑβδομάδι μετὰ τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν ὁ λαὸς νηστεύσας ἐξῆλθε περὶ τὸ κοιμητήριον εὐξασθαι». Περὶ δὲ τῆς ἑορτῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου λέγει τὰ ἐξῆς· «Ταύτην εἶναι λέγει σῶμα καὶ ὑπόστασις τῆς ἑορτῆς τῆς Σκηνοπηγίας, διότι ὡς αὕτη Θεοδόχον ἦτο ἀνάκτορον, οὕτω καὶ ἡ θεία τῆς Θεοτόκου γαστήρ ἐχρημάτισεν· ἐν τῇ σκηνῇ τὸ μάννα τῆς παλιγγενεσίας ἀπεθησαύρισεν ὁ Θεός, ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Θεοτόκου ἐταμίευσε τὴν οὐράνιον τράπεζαν, τὴν φέρουσαν τὸν οὐράνιον ἄρτον». Διὰ τὴν ἀναλογίαν λοιπὸν ταύτην οὐδεὶς ὑπολείπεται ὁ λόγος ἐνδοιασμοῦ περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς ὁμοιότητος τῶν ἑορτῶν· ἡ ἀκριβεία αὕτη ἐμφαίνεται καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῷ ὀρισμένῳ πρὸς τὴν τέλεσιν τῆς ἑορτῆς, ἃν καὶ ἐκ πρώτης ὕψεως φαίνεται ὅτι ἡ ἀκριβεία ὑπολείπεται μὴνὸς ὀλοκλήρου· τὴν φαινομένην ὁμῶς ταύτην διαφορὰν αἴρομεν εὐκόλως διὰ μικρῶν ἐξηγήσεων. Ἡ διαφορὰ ἐστὶν ἡ ἐξῆς· Ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας διετάχθη νὰ ἑορτάζηται κατὰ τὴν 1^{ε'} τοῦ ἑβδόμου μηνός, ἡ δὲ ἑορτὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου νὰ τελεῖται τὴν 1^{ε'} τοῦ ἔκτου μηνός, εἶναι δὲ ἑβδομος μὲν μὴν ὁ Σεπτέμβριος, ἔκτος δὲ ὁ Αὐ-

1. *Ράλλη καὶ Ποτλῆ*, Σύνταγμα. τόμ. 4, σ. 565 - 579.

γουςτος. Ἡ διαφορὰ αὕτη προκύπτει ἐκ τοῦ διαφόρου ὑπολογισμοῦ τῶν μηνῶν, διότι ὁ Αὔγουστος μὴν κἄν ἔλαχεν ἕκτον ἀριθμόν, κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν τῶν ὥρων καὶ ἰνδικτιῶνων διαίρεσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν σεληνιακὴν παράδοσιν καὶ περίοδον (διότι ἐκ τῆς μήνης ἦτοι τῆς σελήνης καὶ μῆνας κυρίως ἐπονομάζομεν) ἑβδομος εἶναι καὶ λέγεται, ὥστε οὐδὲ μία ὑπάρχει διαφορὰ, οὐδὲ ὑπολείπεται ἀμφιβολία περὶ τῆς ἐορτῆς τῆς Σκηνοπηγίας, ὅτι αὕτη ὑπετύπου τὴν τῆς Κοιμήσεως¹. Ἀλλὰ κατὰ ταῦτα ἡ νηστεία τῆς ἐορτῆς ἔδει νὰ εἶναι μόνον ἑπταήμερος καὶ οὐχὶ δεκαπενθήμερος. Λόγοι τῆς τοιαύτης διπλασιάσεως τῶν ἡμερῶν τῆς νηστείας εἶναι, κατὰ τὸν Βαλαμῶνα, ἡ σύμπτωσης τῆς ἐορτῆς τῆς Μεταμορφώσεως ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς νηστείας τῆς ἐορτῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἔνεκεν τῆς ὁποίας ἡ νηστεία φαίνεται διπλασία, ἥτις ὅμως εἶναι οὐχὶ μία, ἀλλὰ δύο ἀλλεπάλληλοι νηστεῖαι. Ἡ ἐορτὴ τῆς Μεταμορφώσεως εἶναι, κατὰ τὸν Βαλαμῶνα, μία τῶν ἐορτῶν τῶν προδιατυπωθεισῶν ἐν τῷ παλαιῷ νόμῳ, ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὴν ἐορτὴν τοῦ ἰλασμοῦ, ἥτοι τὴν ἐορτὴν τῆς καταβάσεως τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ. Ἰδοὺ δὲ διὰ τίνων τὴν ἀναλογίαν τῶν ἐορτῶν ἀποδεικνύει ὁ Βαλαμῶν· «Ὁ γὰρ διὰ λαίλαπος καὶ πυρὸς τότε ὀμιλήσας Θεὸς ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ τῷ Μωϋσεῖ, Αὐτὸς εἰς τὸ Θαβώριον ὄρος μετὰ Μωϋσέως καὶ Ἡλιοῦ συνελάλησεν· Αὐτὸς μετὰ τοῦ οἰκείου μετεμορφώθη προσλήμματος· Αὐτοῦ τὸ πρόσωπον ὡς ἥλιος ἔλαμπεν· Αὐτοῦ τὰ ἱμάτια ὑπὲρ τὸ φῶς ἔλευκάνθησαν· νεφέλης δὲ καὶ πυρὸς φωτοφάνειαν καὶ φωνῶν θειοτέρων ἀκούσματα καὶ παρεστώτων περίτρομον ἔκπληξιν ἐν ὄρει καὶ πυρὶ βλεπόντων τὸν Κύριον, ποιά τις ἄλλη πανήγυρις οἰκειώσεται, παρὰ τὴν θείαν ἐορτὴν τῆς Μεταμορφώσεως κ.τ.λ.»². Ἐορτάζεται δὲ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν διότι καὶ ἡ τοῦ ἰλασμοῦ ἐορτὴ τότε ἐορτάζετο.

Περὶ δὲ τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων λέγει, ὅτι αὕτη προδιετυπώθη ἐν τῇ ἐορτῇ τῶν σαλπίγγων. Ἰδοὺ οἱ λόγοι αὐτοῦ· «Ἡ τῶν σαλπίγγων πανήγυρις ἐορτάζετο μὲν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ποτὲ κατὰ διαφόρους καιροὺς, καθὼς ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσεῖ διωρίσατο· Ποίησον γὰρ, σπασί, σεαυτῷ σάλπιγγας ἑλατὰς ἀργυρᾶς· καὶ σαλπιεῖτε ἐν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ὄλοκαυτώμασιν ὑμῶν, καὶ ταῖς θυσίαις τῶν σωτηρίων ὑμῶν»³. Παρ' ἡμῶν δὲ ἅπαξ δι' ὄλου πανηγυρίζεται τοῦ ἑνιαυτοῦ· βλέποντες γὰρ τὰς ἑξαισίους μαρμαρυγὰς τοῦ λάμπαντος ἀστέρου φάτνης ἀλόγων ἐφύπερθεν, καὶ τοῦ Κυρίου τὴν γέννησιν προμηνύοντες, πιστεύομεν ἐκείνην τὴν ἀργυροστόμον σάλπιγγα περὶ αὐτῆς τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ποιεῖσθαι τὰς διαλαλιάς· κἀνεῦθεν τὸ

1. *Ράλλη καὶ Ποτῆ*, Σύνταγμα, τόμ. 4, σ. 575.

2. *Αὐτόθι*, Σύνταγμα, τόμ. 4, σ. 575· Σημ. τοῦ ἐπιμεληθέντος τῆς ἐκδόσεως. Ἰδὲ Βασ. Στεφανίδου, Ἐκκλησι. Ἱστορία. Ἀθήναι 1948, σ. 295 ἔξ. ἐνθα ἀναφέρεται, ὅτι περὶ τῆς νηστείας τῆς ἐορτῆς τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου πρώτην φορὰν ἀναφέρει ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης († 826) *Migne* 99, 1703.

3. Ἀριθμ. 1,2,10.

σκιαμαχεῖν βδελυττόμενοι, ἀγκαλιζόμεθα τὴν ἀλήθειαν. Ἀστεροσκόποι καὶ Μάγοι καὶ Μήδων ἄρχοντες τοῦ Σαβᾶ, πόσων ἀργυρέων σαλπίγγων φωναί, τὴν ἕξ Ἀνατολῶν εἰς τὴν Βηθλεὲμ ὑμετέραν ἐσχεδίασαν ἀφιξίν; Τίς ἦν ἐκεῖνος ὁ εὐρουβόας, ὁ στεντορόφωνος, ὁ σαλπίσας τὴν ὑμετέραν μετάκλησιν; Τίς ἦν ἐκεῖνος ὁ λύχνος, ὁ τὴν χρονίαν ἀποδημίαν ὑμῶν καταπαύσας εἰς σπήλαιον; Πάντως ἐρεῖτε καὶ ἄκοντες, ἐκεῖνον εἶναι τὸν ἀστέρα τὸν παμφαῆ, τὸν ἐν Βηθλεὲμ ἀνατείλαντα καὶ τῆς φάτνης ἱστάμενον ἀνωθεν, εἰς ἣν ὁ πάντων Βασιλεὺς καὶ Δημιουργός μετὰ βροφικῆς ἐνέκειτο καταστάσεως. Ὑμεῖς δὲ ποιμένες καὶ βουκόλοι ποίων καὶ πόσων σαλπίγγων ἠκούσατε, καὶ τὴν τῶν ποιμνίων κηδεμονίαν παρελογίσασθε, καὶ εἰς φάτνην καὶ σπήλαιον ἦκατε; Ἐρεῖτε πάντως ἀγγέλους ἰδεῖν εἰς Βηθλεὲμ καταλύσαντας καὶ πτεροσσομένους περὶ τὸ σπήλαιον καὶ διαπρυσίῳ φωνῇ σαλπίζοντάς τε καὶ λέγοντάς, *δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία*¹.

Καὶ τοιαῦτα μὲν τὰ ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος εἰρημένα, ὅστις ὑπέδειξε μὲν τὴν ἀνάγκην τῆς προόδου τῆς νηστείας πρὸ ἐκάστης τῶν εἰρημένων ἑορτῶν, ἀλλὰ νηστείας μὴ ὑπερβαινούσας τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν· καὶ ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν 15 ἡμερῶν τῆς νηστείας τοῦ Αὐγούστου εὐρίσκεται διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο νηστειῶν, τῆς τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τῆς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τῆς δὲ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων εἰκόλως νοεῖται ὁ λόγος τῆς παρατάσεως αὐτῆς· αὕτη εἶναι κυρίως ἑπταήμερος· τοῦτο δεικνύεται ἐν τῷ χρόνῳ, ὅτε τὸ Ἅγιον Πάσχα συμπέσῃ κατὰ τὴν 25 Ἀπριλίου, διότι τότε ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τῶν ἁγίων Πάντων μέχρι τῆς ἑορτῆς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων δὲν ὑπολείπονται εἰμὴ ἡμέραι ἑπτὰ, καθ' ὅσας ὀφείλομεν νὰ νηστεύωμεν. Ἐὰν αὕτη μὴ ἦτο ἑπταήμερος δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διορισθῇ ἡ ἑορτὴ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐν χρόνῳ συντέμνοντι τὴν νηστείαν· εἶναι λοιπὸν κυρίως ἑπταήμερος, ποικίλλει δὲ κατὰ τὸν ἀριθμὸν, δι' ὃν λόγον καὶ τὸ Πάσχα μετακινεῖται ἀπὸ τῆς 22 Μαρτίου μέχρι τῆς 25 Ἀπριλίου. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ταῖς Ἀποστολικαῖς διατάξεσι καὶ ἡ ἔναρξις τῆς νηστείας ὁρίζεται ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τῶν ἁγίων Πάντων, οἱ εὐσεβεῖς χριστιανοὶ πάντοτε αὐτὴν ἔχοντες ἀφετηρίαν, τὰς ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τῶν ἁγίων Πάντων, ἡμέρας μέχρι τῆς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἑορτῆς, ὡς ἡμέρας νηστησίμου ἡρίθμουν καὶ ὑπελόγιζον, ποικίλλει δὲ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀπὸ 7-40. Περὶ τῆς τηρήσεως αὐτῆς καὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ ποσοῦ τῶν ἡμερῶν, ἰδοὺ ὁ Βαλσαμῶν τί λέγει· «ὅτι δὲ εἰς τὴν τῶν πόλεων Βασιλεύουσαν, οἱ μονάζοντες καὶ οἱ πλείονες τῶν κατοίκων αὐτῆς μετὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Πάντων συναπτήν νηστείαν πρεσβεύουσι μέχρι τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων καὶ πανευφημῶν Ἀποστόλων, καὶ οὐκ ἔστιν αἰεὶ τεσσαρακονθήμερος, διὰ τῆς ἡλιακῆς παραδυναστευομένη περιφορᾶς, καὶ πῆ μὲν εὐρυνομένη, πῆ δὲ στενοχωρομένη»².

1. Λουκᾶ ια', 44. Βλ. *Πάλλη καὶ Ποιη*, τόμ. 4, σ. 575 - 576.

2. *Αὐτόθι*, τόμ. 4, σ. 577. Migne 89,668.

Ὁ ἅγιος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης καὶ Πατριάρχης τῆς Μεγάλης Ἀντιοχείας ὑπερασπίζων τὰς νηστείας τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ τῶν Χριστουγέννων κατὰ τῶν ἀρνούμενων αὐταῖς ἀποστολικὸν κῆρος λέγει· «ἡμεῖς οὖν, ὅσα περ εὔρομεν συντείνοντα καὶ διοριζόμενα περὶ τῶν ρηθεισῶν νηστειῶν ἀποστολικά τε καὶ πατρικά διατάγματα, ἐν τῇ δε τῇ βίβλῳ ἐνετάξαμεν, εἰς φρίμωτρον τῶν ταύτας οὕτως ἀναιδῶς ἀθετούντων καὶ καταφευδομένων κτλ.»¹. Ἐξ ὧν φαίνεται, ὅτι ὁ ἅγιος πατὴρ συνέλεξε ἱεροὺς κανόνας, μαρτυρίας καὶ ἀποδείξεις ἐπισήμους, κυρούσας τὰς δύο ταύτας νηστείας· μίαν τῶν μαρτυριῶν τούτων θέλομεν ἀναφέρει κατωτέρω, ἀποβλέπουσαν τὴν νηστείαν τῶν Χριστουγέννων. Ἡ δὲ νηστεία τῆς τῶν Χριστουγέννων πῶς ἐγένετο τεσσαρακονθήμερος; Περὶ τούτου ὁ ἅγιος Ἀναστάσιος ὁ Σιναΐτης ἱστορεῖ παράδοσιν τινα, ἧς τὴν ἀρχὴν ἀνάγει εἰς τὸν Ἀπόστολον Φίλιππον². Ἀλλ' ἡ παράδοσις αὕτη ἐκτὸς τοῦ λίαν ὑπερφυσικοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος δὲν μαρτυρεῖται καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἱστορικοῦ συγγραφέως, πλὴν δὲ τούτου ἡ ὑπὸ Ἀποστόλου διαταχθεῖσα νηστεία δὲν ἠδύνατο νὰ τεληθῆται ὑπὲρ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, διότι ἐν τῇ παραδόσει ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἀπόστολος Φίλιππος διεστείλατο τῷ Βαρθολομαίῳ καὶ τῇ Μαριὰμ (τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ) ὥστε εἰπεῖν Ἰακώβῳ καὶ τοῖς λοιποῖς Ἀποστόλοις νηστεῦσαι καὶ προσεύξασθαι περὶ αὐτοῦ 40 ἡμέρας. Καὶ οἱ Ἀπόστολοι πᾶσι τοῖς πιστοῖς 40 ἡμερῶν νηστείαν καὶ προσευχὴν διωρίσαντο καὶ ἐφυλάχθη παρὰ τῶν Ἀγίων Πατέρων καὶ τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ἐνομοθετήθη οὐχὶ πέντε ἢ ὀκτὼ ἢ δέκα ἡμερῶν νηστεία ἀλλὰ 40. Τῶν Χριστουγέννων δὲ λέγεται ὅτι ἐν τῷ τέλει τῶν μ' ἡμερῶν συνέφθασε καὶ ἡ σωτήριος γέννησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅτι ἡ παράδοσις διὰ βεβιασμένου τρόπου ζητεῖ νὰ ὑποστηρίξη τὴν τεσσαρακονθήμερον νηστείαν εἶναι δῆλον³· πλὴν δὲ τούτου ἐν ᾧ ἀναφέρεται εἰς τὰς ἑπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους οὐδὲ μία αὐτῶν μνεῖται ποιεῖται ἐν τινι αὐτῆς κανόνι τῆς τεσσαρακονθήμερου ταύτης νηστείας, ἀλλως καὶ ὁ Βαλσαμῶν θὰ παρέπεμπε τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας Πέτρον εἰς τοὺς Ἀποστολικοὺς κανόνας καὶ ὁ Πατριάρχης αὐτὸς δὲν θὰ ἠρώτα τὸν Βαλσαμῶνα περὶ πράγματος ὑπὸ συνοδικῶν κανόνων ὄρισμένου⁴ ἢ παράδοσις λοιπὸν αὕτη δὲν φαίνεται ἰσχυρὰ νὰ ὑποστηρίξη τὴν τεσσακονθήμερον νηστείαν· ἴσως ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς ἐνάργεως τῆς νηστείας ἀπὸ τῆς εορτῆς τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου⁵. Ὁ ἅγιος Νίκων ὁμιλῶν περὶ τῶν νηστειῶν συναριθμεῖ τὴν νηστείαν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως μετὰ τῶν καθολικῶν κῆρος ἔχουσῶν νηστειῶν, οἷον τῆς Τετάρτης, τῆς Παρασκευῆς, τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τῶν ἐκ τῶν θείων Γραφῶν ἡμῖν παραδεδομένων⁶.

1. *Ράλλη καὶ Ποτλῆ*, Σύνταγμα, τόμ. 4, 4,581.

2. *Ἀπόθι*, τόμ. 4, σ. 582.

3. *Σημ. τοῦ ἐπιμηλητοῦ τῆς ἐκδόσεως*. Ἰδὲ *Βασ. Στεφανίδου*, Ἐκκλησ. Ἱστορία, Ἀθῆναι 1948, σ. 294.

4. *Ράλλη καὶ Ποτλῆ*, Σύνταγμα, τόμ. 4, σ. 565-579.